

T. C. W. Blanning (ed.): The Oxford Illustrated History of Modern Europe

Oxford-New York, Oxford University Press
1996, 362 s., 24 bar. a přes 200 čb. obr., 6 map.
ISBN 0-19-820374-8

Ilustrované dějiny moderní Evropy, vydané nakladatelstvím Oxfordské univerzity v minulém roce, jsou dílem jedenácti historiků působících převážně na britských vysokých školách; každý z nich je autorem jedné z kapitol. Redaktorem celého díla a autorem předmluvy je T. C. W. Blanning, profesor moderních evropských dějin na univerzitě v Cambridgi.

Historické období, jehož dějinami se kniha zabývá, počíná zhruba poslední čtvrtinou 18. století a končí současností zachycenou do konce roku 1993 (je tudíž zmíněn i rozpad Československa a konflikt v Bosně). Evropa je pojata v běžném politicko-geografickém vymezení.

Látka je členěna podle dvou základních kompozičních principů: podle dějinných fází a podle věcné povahy jevů, jejichž dějiny se sledují. První polovina knihy zachycuje období do první světové války, přičemž jednotlivé kapitoly jsou věnovány mezinárodnímu politickému vývoji, hospodářským dějinám, vývoji vojenství, společenskému vývoji, a proměnám v oblasti evropské kultury. Druhá část knihy pokrývá období od první světové války až do konce druhé světové války a jejich pět kapitol je obsahově členěno analogicky jako část první. Poslední kapitola se souhrnně zabývá hlavními rysy poválečného vývoje v Evropě od roku 1945 do současnosti. Základní kompoziční schéma se ovšem neuplatňuje nijak školometský – lečťerá kapitola obsahuje do určité míry i látku patřící převážně do fáze následující, resp. předcházející, a z povahy věci vyplývá i nevyhnutelnost vzájemných přesahů jisté části materie pojednávané v jednotlivých „odvětvových“ kapitolách (například mezi vývojem ve vojenství a dějinami mezinárodních vztahů, mezi kapitolou o vývoji industrializace a kapitolou zabývající se vývojem společenské struktury atp.). Nikde však takové přesahy nenabývají rozsahu a povahy zbytečného opakování, a nikde také určitá míra volnosti, s jakou jednotlivé kapitoly vedou hranice mezi historickými fázemi, nevede k rozkolísání celkové

kompoziční struktury. V tomto ohledu je patrná pečlivost a pevná ruka redaktora celého díla.

Základní myšlenkou díla je chápání moderních dějin Evropy jako historického procesu, v jehož první fázi dosahuje vrcholu civilizační úloha Evropy, její globální politický význam a vojenská moc, zatímco v druhé fázi Evropa tuto svou kulturně iniciativní a inovační funkci, hospodářský a politický význam a vojenskou moc postupně ztrácí ve prospěch „Ameriky“ a některých zemí Asie. Na tomto historickém ústupu ze slávy nese „vinu“ Evropa samotná – celé její moderní dějiny jsou vlastně dějinami revoluce, která započala v 18. století a v různých podobách jako vnitřní evropská „občanská válka“ vybojovávaná mezi nacionálními státy a pokračovala až do konce 2. světové války, zaviněna neschopností zvládnout konflikty souvisící s radikálností změn vyvolaných industrializací a s vnitřní ekonomickou a kulturní diferenciací.

Jednotlivé kapitoly pak sledují průběh tohoto procesu, jak se projevoval na úrovni mezinárodních politických vztahů, mechanismů připravujících a provádějících jejich „pokračování jinými prostředky“ (modernizace vojenství), jak byl podmíněn vědeckým a technologickým vývojem, změnami hospodářské organizace a společenského rozvrstvení a jak zapůsobil na postavení umělců a umění ve společnosti.

Pohled na moderní dějiny Evropy jako funkčně provázaného rozporuplného celku vtiskl společný rys základnímu přístupu k materií zpracovávané v jednotlivých kapitolách. Tímto společným znakem je soustředění, ba selekce pozornosti na jevy a procesy probíhající na vícenárodní úrovni, celoevropsky strukturálně a vývojově důsažné, a patřící k základním charakteristikám dané historické fáze moderních evropských dějin. Jde samozřejmě o jevy a procesy vždy nějak lokálně, regionálně či státně zakotvené, ke konkrétním podmínkám jejich výskytu a působení se přihlíží, nicméně hlavní kostru výkladu nesou charakteristiky obecné. Osoby, události, hnutí atp. se v jejich singulárním časovém a prostorovém výskytu uvádějí většinou jen jako příklady obecné zákonitosti ilustrující a dokládající.

Při tomto způsobu pohledu se pochopitelně v textu dostává jen menší až nulové pozor-

ností osobnostem, událostem a hnutím, které v dějinách toho či onoho státu a v paměti jeho obyvatel hrají klíčovou úlohu, ale na utváření osudů Evropy významněji nepůsobili. Že přitom vystupuje do popředí zejména to, co se odehrávalo na „půdě“ velmocí – Velké Británie, Francie, Německa, Ruska, resp. SSSR, Itálie, Rakouska-Uherska, Turecka – odpovídá velikosti a reálnému vlivu těchto států a nejde na vrub nějaké přezíravosti autorů vůči menším evropským národům. Z koncentrace pozornosti na obecné celoevropské strukturální a vývojové zákonitosti, procesy a hnutí vyplývá, že jde o texty intelektuálně poměrně náročné, vyžadující soustředění a předpokládající určitou úroveň předběžných znalostí aspoň na středoškolské úrovni. „Tepla vyprávění“, s jakým se běžný čtenář setkává v populárně naučných historických pracích, v této knize moc není. V žádném případě také nejde o nějakou učebnici evropského dějepisu; systematický popis sledu událostí a jejich aktérů kniha nepodává. Některé „historické milníky“ se v textu jen mihnou názvem a datem, bez popisu vzniku, průběhu, nositelů děje atp. (různé francouzské revoluce, revoluční rok 1848, vznik první světové války atp.) – jejich znalost se zřejmě předpokládá. Čtenáři se však vychází vstříc zahrnutím desetistránkové přílohy s chronologickými přehledy hlavních událostí od roku 1789 (shromáždění francouzských Generálních stavů) do roku 1995 (přijetí Rakouska, Finska a Švédska do Evropské unie) a čtrnáctistránkovým přehledem literatury doporučené pro další studium (zahrnuje pouze díla vydaná v anglickém jazyce).

Způsobem podání, stylistikou textu jde o studie na pomezí mezi vědeckou prózou a esejí. K esejím se blíží tím, že obsahují poměrně málo kvantitativně vyjádřených sdělení, a to i tam, kde příslušné údaje nepochybně k dispozici jsou. Téměř vůbec nepoužívají názorné formy tlumočení vědeckých nálezů, jako jsou tabulky, grafy atp. I to odpovídá charakteru díla jako jakési širší syntézy pohlížející z vyšší teoretické perspektivy na nesmírně pestrý kaleidoskop osudů Evropy v posledních dvou staletích, a charakterizující je hustými tahy v hlavních konturách.

Hutnost textu je vylehčena občasnou citací nějakého historického výroku, trefnou pointou

nebo aforismem a bohatým obrazovým doprovodem. Slouží sice vsutku k „ilustraci“ toho či onoho jevu – osobnosti, události, způsobu života či chování – nečiní tak ale nějakým systematickým dokumentačním postupem, nýbrž pestrým výběrem postřehů čerpaných z malířství, architektury, fotografického zpravodajství, reprodukcí plakátů, drobných předmětů charakteristických pro danou historickou chvíli atp.

Po obsahové stránce se kniha nezdá mít nějaké závažnější nedostatky nebo chyby. Traktování vývoje evropské kultury v 19. století pouze pod zorným úhlem společenského postavení umělce a společenské funkce umění, podobně jako pohled na evropskou kulturu po 2. světové válce prizmatem uměleckého modernismu a postmodernismu, je ovšem značným zúžením obsahu pojmu kultura, přičemž výklad postmodernismu se zdá být stejně klopotný jako jev sám. Vývoj evropského myšlení, hlavních ideových proudů či vývoj mravní by si určitě zasloužil samostatnou kapitolu stejným právem, jako ji dostal vývoj vojenského umění a výzbroje (v rejstříku se pak objeví von Moltke a Spitzweg, ale chybí například Spengler).

Obdobníci ve společenských vědách by mohli shledat ten či onen nedostatek ve způsobu a rozsahu, jakým historikové společenského a hospodářského vývoje reflektují některé klíčové procesy (industrializace a deindustrializace, urbanizace, kolonizace, nacionalismus, konzumní společnost), případně vyslovit námitky vůči výkladu některých historických jevů (například vůči tezi o vnitřních sociálních rozporech evropských velmocí jako hlavním, resp. jedním z hlavních motivů vzniku 1. světové války). Předností díla je poskytnutí zasvěceného syntetického pohledu na dějiny moderní Evropy jako celku, s vystižením základních činitelů, společných strukturálních rysů a obecných vývojových procesů. V tomto ohledu přináší kniha cenné informace i čtenáři disponujícím jinak rozsáhlými faktografickými znalostmi o průběhu národních i širších dějin devatenáctého a první poloviny 20. století. Pro čtenáře s povšechnými znalostmi obecné historie přináší některé kapitoly množství informací v historické literatuře spíše opomíjených – například o institucionálním (finančním, vzdělávacím atp.) pozadí industrializace.